

УДК 336.71.078.3

РЕЗЕРВУВАННЯ, ЯК СПОСІБ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ**Тітова Т.І., Коба О.В.****BACKUPING, AS METHOD OF BANKS UPERVISION****Titova T.I., Koba O.V.**

Стаття присвячена проблемам формування та основним інструментам і методам керування кредитними ризиками в комерційному банку за допомогою яких формуються резерви для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Проведено аналіз ризиків неповернення кредиту. Були розглянуті шляхи формування банківських резервів, не просто як засобу боротьби з ризиком конкретного банку, а й важливого інструмента регулювання грошової пропозиції в країні. Розглянута політика обов'язкових резервних вимог, що використовується центральним банком, як засіб антициклічної та антиінфляційної політики, та резервні вимоги, які, насамперед пов'язані з показниками грошової маси, і їх взаємодія з іншими макроекономічними показниками. Також запропоновано напрями пошуку шляхів підвищення ефективності та вдосконалення формування банківських резервів.

Ключові слова: Банківські резерви, прибуток, фінансовий стан, комерційний банк, зобов'язання, ринок, ліквідність, витрати, процентна ставка.

Постановка проблеми. На сучасному етапі основною метою грошово-кредитної

політики центральних банків багатьох країн є досягнення та підтримка цінової стабільності, що здійснюється за допомогою активного використання таких інструментів як політика обов'язкового резервування, облікова політика, регулювання обсягів рефінансування комерційних банків, операції на відкритому ринку. Забезпечення стійкого економічного зростання економіки України робить надзвичайно важливим питання організації протидії кризовим явищам і відродження функціонування банківського сектору. Кожен з вітчизняних банків, працюючи стабільно, чи з кризовими симптомами у діяльності, повинен враховувати неминучість виникнення ризикових ситуацій, які можуть призвести до суттєвої дестабілізації.

Сьогодні грошово-кредитна система України виявилась неспроможною протистояти негативним змінам макроекономічних показників.

Банківський сектор України переживає такий період, який спонукає банки підвищувати рівень централізації капіталу, власну

конкурентоспроможність, активно використовувати один із головних антикризових інструментів - обов'язкове резервування, яке є надзвичайно потужним, дієвим та простим у застосуванні інструментом грошово-кредитної політики з прямим характером дії. Обов'язкове резервування є інструментом подвійної дії: за його допомогою можна регулювати, по-перше, співвідношення між сукупними банківськими резервами і більш широкими грошовими агрегатами, по-друге - ліквідність банківської системи.

Вивчення даної проблеми зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- методології формування резервів під кредитні операції як одного із шляхів мінімізації кредитних ризиків;

- провести аналіз формування резервів покриття можливих втрат за кредитними операціями та використання резерву для відшкодування безнадійної заборгованості позичальників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Огляд публікацій за окресленою тематикою дає змогу зробити висновок, що дана тема широко досліджується вітчизняними науковцями та практиками з банківської справи. Ці питання розглядали: Адамик Б.П., В.В. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Наконечний Я.С., Великоіваненко Г.І., Ляховський В.С., Коробейников Д.В., Серебряков П.А., Примостка Л.О. [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11] та ін. Сучасне трактування мінімальних резервів передбачає їх переважне використання у практиці грошово-кредитного регулювання для розв'язання довготермінових проблем стабілізації грошового обігу й антиінфляційної боротьби.

Метою статті є аналіз економічної сутності банківських резервів та їх видів. Визначення методології та практики формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків, як процесу та методу зниження банківських ризиків.

Матеріали і результати дослідження.

Обов'язкове резервування можна умовно розділити на такі елементи, сукупність яких визначає його загальний характер і спрямованість: база

резервування; величина нормативу резервування; пільги по резервуванню; спосіб розрахунку коштів, що підлягають резервуванню; спосіб і період підтримки резервів; можливість використання резервів; склад активів, прийнятних для виконання резервних вимог; можливість отримання доходів від зарезервованих коштів. Обов'язкові резерви, як правило, встановлюються відносно пасивів банківських установ або окремих їх статей, хоча є випадки їх встановлення стосовно активів. База для розрахунку обов'язкових резервів може розподілятися за строками депозитів та їх абсолютними сумами.

Використання того чи іншого інструмента регулювання кредитної діяльності, що є складовою регулювання грошово-кредитного ринку залежить від історичних традицій використання фінансових інструментів у державі, розвитку ринкових відносин, наявності банківсько-фінансових установ, загальнодержавного стану економіки, урегульованості питань фіскальної політики та інше. Тоді як здійснення регулювання кредитної діяльності, як складової проведення грошово-кредитної політики, відбувається за допомогою інструментів (засобів та методів), що забезпечують надійність кредитної діяльності як запоруки економічного зростання країни та підтримки високого рівня зайнятості населення.

Формування ринкової інфраструктури в Україні зумовили появу відповідних ризиків для тих суб'єктів господарювання, які проводять фінансову та господарську діяльність. Найбільш ризиковою в сучасних умовах вважають банківську діяльність.

Формування банківських резервів – не просто засіб боротьби з ризиком конкретного банку, а й важливий інструмент регулювання грошової пропозиції в країні. Політика обов'язкових резервних вимог використовується центральними банками як засіб антициклічної та антиінфляційної політики. Резервні вимоги, звичайно, насамперед пов'язані з показниками грошової маси, і їх взаємодія з іншими макроекономічними показниками відбувається через трансмісійний механізм впливу змін грошової пропозиції на реальний сектор економіки - на ринок інвестицій, рівень цін тощо. Ураховуючи такі властивості резервних вимог, центральний банк із метою стимулювання, наприклад, інвестиційної активності проводить політику, спрямовану на зниження норм резервних вимог, а тимчасове збільшення норми обов'язкового резервування за певних умов спричиняє зниження інфляційного тиску.

Для банків України показники кредитного ризику, характеризуємі простроченою і сумнівною заборгованістю в їх кредитних портфелях, у два-три рази перевищують рівень аналогічних показників банків розвинутих країн. Тому дослідження особливостей формування банківських резервів є особливо актуальною проблемою.

Зростання у 2010-2012 роках абсолютного обсягу кредитного портфелю АКБ «Приватбанк» з рівня 8,1 млрд. грн. до рівня 40,1 млрд. грн. змінило рівень питомої ваги резервів на кредитні ризики з 12,9% обсягу кредитного портфелю (2010 рік) до 10,05% обсягів кредитного портфелю (2012 рік) практично тільки за рахунок зміни співвідношення обсягів кредитів юридичних осіб до обсягів кредитів фізичним особам з рівня 1,86 до 1,31 [12].

Зміна нормативів обов'язкового резервування справляє на пропозицію грошей потужний вплив. Проте застосування цього інструмента викликає певні труднощі в роботі комерційних банків і зменшує їхню прибутковість. За цих обставин нормативи обов'язкового резервування, як правило, не використовуються для вирішення поточних проблем грошового ринку, а є інструментом досягнення довгострокових цілей монетарної політики.

У міру розвитку ринкових процесів у трансформаційних економіках спостерігається тенденція зниження ефективності регуляторного впливу обов'язкового резервування на сферу фінансового посередництва, що пов'язано з об'єктивними та суб'єктивними факторами. До об'єктивних факторів відносять: посилення інтеграції зі світовими фінансовими ринками завдяки динамічному розвитку внутрішніх ринків капіталу і поступовій лібералізації валютних обмежень; зростання інтересу банків допереорієнтації з традиційних кредитних на інші сегменти фінансового ринку через розширення можливостей фондового інвестування і посилення ролі фінансових ринків при перерозподілі капіталу; посилення ролі надлишкової банківської ліквідності через зростання грошової бази, зумовленої припливом капіталу з-за кордону, на фоні обмеженого зростання грошової маси. До суб'єктивних – вплив політики зближення з Єврозоною на організацію системи інструментів грошово-кредитної політики банків перехідних економік.

З огляду на якість активів обсяги сформованих резервів (насамперед, спеціальних) відіграють роль індикатора якості банківських кредитних портфелів, портфелів цінних паперів, дебіторської заборгованості.

Створення резервів - це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку із урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризикованості його операцій [1,2].

Банківські керівники у більшості випадків вирішують як головну не проблему отримання максимального прибутку від операцій, а проблему досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю операцій. Ризик є в кожній банківській операції.

Кредитний ризик визначається науковцями як внутрішній ризик в основній діяльності банку. Його суть полягає у вірогідності збитків від непогашення

позичальником основної суми боргу та процентів за кредитом [7].

Проте невиконання боржником своїх зобов'язань перед банком не обмежується лише несплатою процентів і неповерненням позики. У цьому разі підривається репутація фінансово-кредитного інституту, тому що значний обсяг проблемних кредитів веде до загрози неплатоспроможності банку, яка відлякує потенційних вкладників і інвесторів. Підвищення втрат від позичкових операцій викликає вплив із банку кваліфікованих спеціалістів через зниження обсягу прибутку як джерела їхнього матеріального заохочення. Слід враховувати й необхідність для фінансово-кредитного закладу здійснювати додаткові витрати, пов'язані із стягненням проблемного кредиту, а також те, що певна частина банківського капіталу «мертвіє» в непродуктивних активах, що знижує доходність банку.

Ця проблема виявляється актуальною для України, бо закінчився період отримування значних інфляційних прибутків. Перед банками постала необхідність переходу від екстенсивних методів роботи до інтенсивних (таких, що вимагають поліпшення якості кредитного портфеля). А останні в свою чергу передбачають активізацію внутрішнього потенціалу банку. Зупиняючись на кредитуванні, це означає високий професіоналізм при роботі із позичальником, це застосування останніх наукових розробок, та інше.

Одним із засобів зниження ступеня ризику є створення резервів на покриття ймовірних втрат за кредитними операціями. В Україні формування таких резервів є обов'язковим. Комерційні банки зобов'язані створювати резерви для відшкодування втрат за основним боргом за усіма видами кредитів. Не створюються резерви за бюджетними кредитами і депозитами, а також за кредитами та депозитами між установами в системі одного банку [4].

У банківській справі розрізняють обов'язкові, загальні та спеціальні резерви. Обов'язкові резерви — це акумульовані комерційним банком кошти, які зберігаються на резервному рахунку у центральному банку з метою забезпечення ліквідності депозитної заборгованості чи інших пасивних операцій банків. Загальні резерви — це кошти, мобілізовані банком за рахунок прибутку банку після оподаткування для відшкодування непередбачених збитків від різних видів невизначених ризиків. Для покриття збитків від банківської діяльності в цілому за результатами фінансового року комерційні банки створюють резервний фонд, який, по суті, є загальним резервом, тобто резервом коштів для покриття збитків від статутної діяльності. Спеціальні резерви — це кошти, мобілізовані комерційним банком, на покриття сумнівних боргів, непередбачених втрат, збитків від проведення активних операцій. Формування спеціальних резервів здійснюється за рахунок витрат банку.

Отже, і обов'язкові, і спеціальні, і загальні резерви створюються для страхування ризиків: обов'язкові — для страхування ризику невиконання зобов'язань комерційних банків за депозитами та іншими пасивними операціями, спеціальні — для страхування певних ризиків невиконання зобов'язань клієнтів, контрагентів перед банком за кредитами та іншими активними операціями. Загальні резерви — для страхування невизначених ризиків, що притаманні діяльності банків.

Усі зазначені резерви формуються банками шляхом віднесення на витрати. Кожен з них має свій власний напрям використання акумульованих коштів — це покриття збитків від конкретної активної операції, тобто резерв за одним видом активних операцій не може використовуватись банком для покриття збитків за іншими видами активних операцій. Саме тому резерви за активними операціями часто називають відповідними резервами. Фактично створені резерви за активними операціями не використовуються на покриття збитків від банківської діяльності в цілому [6].

До недоліків обов'язкового резервування відносять: негнучкість, неоперативність, жорсткість, вилучення частини позичкового капіталу з реального сектора, збільшення ціни банківських ресурсів, податковий характер обов'язкових резервів, дестабілізуючий вплив змін порядку і норм обов'язкового резервування на банківську систему. Залежність між нормами обов'язкового резервування та ціною стабільністю є оберненою. Втім, надмірне підвищення норм резервування може викликати зниження ділової активності, неможливість ефективного використання банками залучених ресурсів та спричинити кризу банківської системи.

Таким чином, із переходом до ринкової економіки банківські ризики (кредитні, валютні, втрати платоспроможності) зростають, а тому зростає і роль банківських резервів, які беруть на себе складну функцію їх зменшити чи нейтралізувати, з метою уникнути негативних наслідків для клієнтів та власників банку. Формування резервів виходить за межі інтересів кожного окремого банку, адже банківське резервування є інструментом грошово-кредитної політики, що свідчить про наявність ознак публічності в таких правовідносинах.

Висновки. У науковій економічній літературі наводяться різноманітні пропозиції стосовно удосконалення політики обов'язкового резервування:

1. Диференціація обов'язкових резервів залежно від: типу кредитної установи, терміну її діяльності, величини активів, особливостей регіону і стану грошового ринку, видів і строків кредиту, складу і структури активів комерційних банків, належності депонованої суми до певного агрегату грошової маси.

2. Виключення з бази резервування коштів у національній та іноземній валюті, залучених від населення (або нижчий норматив обов'язкового резервування).

3. Зменшення суми коштів, що підлягають депонуванню для виконання резервних вимог, на величину довгострокових кредитів підприємствам.

4. Об'єднання кореспондентського рахунку кредитної організації і рахунку, на якому депонуються її обов'язкові резерви, в єдиний кореспондентський рахунок з обов'язковою умовою забезпечення потрібного рівня ліквідності на рахунок протягом місяця.

Щодо ефективності запровадження диференціювання обов'язкового резервування з метою його удосконалення серед науковців існує багато думок. На думку деяких вчених, доцільним є запровадження в Україні системи диференціювання обов'язкових резервів залежно від абсолютних сум депозитів та видів кредитних установ, їх розмірів та вибору пріоритетів при здійсненні активних операцій. Інші вчені вважають, що більш ефективним при організації обов'язкового резервування є скорочення різних видів диференціацій та преференцій, що запобігає виникненню спроб відхилень кредитних організацій від виконання встановлених резервних зобов'язань. Відсутність диференціації резервних ставок залежно від виду зобов'язань, що резервуються, нівелює стимули перетікання коштів між ними. На переконання деяких вчених, ефективним є створення центральними банками єдиних умов обов'язкового резервування при визначенні усіх основних параметрів; надання йому загального характеру шляхом максимального розширення кількості кредитних організацій-резидентів та філій іноземних банків, що підлягають обов'язковому резервуванню.

З метою підвищення ефективності та гнучкості обов'язкового резервування як інструмента грошово-кредитного регулювання вважаємо за доцільне запровадити в Україні:

- систему диференціювання обов'язкових резервів залежно від абсолютних сум депозитів та видів кредитних установ, їх розмірів та вибору пріоритетів при здійсненні активних операцій, що стимулювало б комерційні банки до роботи з дрібними вкладниками, мало позитивний вплив на стан ліквідності кредитної системи внаслідок широкої диверсифікації банківських пасивів та дало можливість центральному банку впливати на динаміку грошової маси, кредитну політику комерційних банків, склад і структуру кредитної системи, інтенсивніше розвиваючи ті інститути, які є найбільш конкурентоспроможними щодо виконання вимог обов'язкового резервування, і встановлюючи для них пільгові ставки резервування (критеріями зазначеного диференціювання і пільгової підтримки можуть бути величина статутного фонду банку, його територіальне

розміщення або кредитування тих чи інших програм відповідно до завдань економічної політики держави);

- нижчий норматив обов'язкового резервування коштів у національній та іноземній валюті, залучених від населення;

- меншу суму коштів, що підлягають депонуванню для виконання резервних вимог, на величину довгострокових кредитів підприємствам.

Література

1. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999
2. Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями від 06.07.2000 р. № 279 // Нормативні акти НБУ. – 2000.- №9 - с.50.
3. Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями від 06.07.2000 р. № 279 // Нормативні акти НБУ. – 2000.- №9 - с.50.
4. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 278 с.
5. Коваленко В.В. Обов'язкове резервування як інструмент грошово-кредитної політики// Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 9. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС, 2004. – С. 162-166.
6. Найденов В.С., Сменковский А.Ю. Инфляция и монетаризм. Уроки антикризисной политики. – Белая Церковь: ОАО «Белоцерковская книжная фабрика», 2003. – 352 с.
7. Беляков А.В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования - М.: Издательская группа "БДЦ-ПРЕСС", 2011.- 256 с.
8. Задерей Н. Перше всеукраїнське бюро кредитних історій// Український діловий тижневик "Контракти" / № 24 від 13-06-2012, www.kontrakty.com.ua
9. Кредитний ризик комерційного банку. Навч. посіб./ Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Наконечний Я.С., Великоіваненко Г.І.; за ред.. Вітлінського В.В.-К.: Т-во "Знання", КОО, 2011.- 251с.
10. Ляховский В.С., Коробейников Д.В., Серебряков П.А. Справочник по управлению рисками банковской деятельности. - М.: Гелиос АРВ, 2006.- 575 с.
11. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ. 2012. — 468 с
12. Статистичні дані www.bank.gov.ua

References

1. Zakon Ukrainy "Pro Natsional'nyy bank Ukrainy" vid 20.05.1999
2. Polozhennya NBU "Pro poryadok formuvannya ta vykorystannya rezervu dlya vidshkoduvannya mozhlyvykh vtrat za kredytnymy operatsiyamy vid 06.07.2000 r. # 279 // Normatyvni akty NBU. – 2000.- №9 - s.50.
3. Polozhennya NBU "Pro poryadok formuvannya ta vykorystannya rezervu dlya vidshkoduvannya mozhlyvykh vtrat za kredytnymy operatsiyamy vid 06.07.2000 r. № 279 // Normatyvni akty NBU. – 2000.- №9 - s.50.

4. Adamyk B.P. Natsional'nyy bank i hroshovo-kredytna polityka: Navchal'nyy posibnyk. – Ternopil': Kart-blansh, 2002. – 278 s.
5. Kovalenko V.V. Obov'yazkove rezervuvannya yak instrument hroshovo-kredytnoyi polityky// Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrainy: Zb. nauk. prats'. T. 9. – Sumy: VVP «Mriya-1» LTD, UABS, 2004. – S. 162-166.
6. Naydenov V.S., Smenkovskyy A.Yu. Ynflyatsyya y monetaryzm. Uroky antykrizysnoy polityky. – Belaya Tserkov': OAO «Belotserkovskaya knyzhnaya fabryka», 2003. – 352 s.
7. Belyakov A.V. Bankovskye rysky: problemy ucheta, upravlenyya y rehulyrovannya - javascript:___do Post Back M.:Yzdatel'skaya hruppa "BDTs-PRESS", 2011.- 256 s.
8. Zaderey N. Pershe vseukrayins'ke byuro kredytnykh istoriy// Ukrayins'kyy dilovyy tyzhnevyyk "Kontrakty" / № 24 vid 13-06-2012, www.kontrakty.com.ua
9. Kredytnyy ryzyk komertsyynoho banku. Navch. posib./ Vitlins'kyy V.V., Pernariv's'kyy O.V., Nakonechnyy Ya.S., Velykoivanenko H.I.; za red' Vitlins'koho V.V..- K.: T-vo "Znannya", KOO, 2011.- 251s.
10. Lyakhovskyy V.S., Korobeynykov D.V., Serebryakov P.A. Spravochnyyk po upravlenyyu ryskamy bankovskoy deyatel'nosti. - M.:Helyos ARV, 2006.- 575 s.
11. Prymostka L.O. Finansovyy menedzhment u banku: Pidruchnyyk. — 2-e vyd., dop. i pererob. — K.: KNEU. 2012. — 468 s
12. Statystychni dani www.bank.gov.ua

Тітова Т.І., Коба Е.В. Резервирование, как способ банковского надзора

Статья посвящена проблемам формирования и основным инструментам, и методам управления кредитными рисками в коммерческом банке, с помощью которых формируются резервы для возмещения возможных потерь по кредитным операциям.

Проведён анализ рисков невозврата кредита. Рассмотрена политика обязательных требований, которая используется центральным банком, как средство антициклической и антиинфляционной политики, и резервные требования, которые, в первую очередь связаны с показателями денежной массы, и их взаимодействия с другими макроэкономическими показателями. А также предложены направления поиска

путей повышения эффективности и совершенствования формирования банковских резервов.

Ключевые слова: банковские резервы, прибыльность, финансовое состояние, коммерческий банк, обязательства, рынок, ликвидность, затраты, процентная ставка.

Titova T.I., Koba O.V. Backuping, as method of banks upervision

The article is sanctified to the forming problems to both the basic instruments and management methods credit of risk in a commercial bank, by means of that backlogs, are formed for the compensation of possible losses on credit operations.

The analysis of risks of failure to return of credit is conducted. There were the considered ways of forming of bank backlogs, not simply as to the means of fight against the risk of concrete bank, but also important instrument adjusting of money suggestion in a country. Considered politics of obligatory reserve requirements, that is used by a central bank, as means of countercyclical and antiinflationary politics, and reserve requirements that are first related to the indexes of amount of money, and them co-operating with other macroeconomic indexes. Directions of search of ways of increase of efficiency and perfection of forming of bank are also offered.

Keywords: banking reserves, profitability, financial stat, commercialbank, obligations, market, liquidity, expenses, interest rate.

Тітова Тетяна Іванівна, к.е.н., доцент кафедри «Банківська справа і фінансова безпека» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, koffesta@gmail.com

Коба Олена Володимирівна, асистент кафедри «Фінанси, облік та банківська справа» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, koffesta@gmail.com

Рецензент: Костирко Л.А., доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою фінансів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Стаття подана 23.05.2014 р.